

Dimensions pedagògiques, curriculars i organitzatives de l'Espai Europeu d'Educació Superior. Presentació

José Luis Medina

Poques institucions socials han resistit el pas del temps i són tan longeves com la universitat. Poques també són les que han estat subjectes a un estat permanent de crisi. Probablement l'especial missió social que desenvolupa pot ajudar-nos a comprendre tant el seu caràcter sempitern com la seva permanent visió d'inestabilitat i conflicte. La universitat com a institució ha sofert profundes transformacions sobretot al llarg del segle xx. Sense abandonar el seu origen medieval, les seves funcions i finalitats s'han anat transformant de manera paral·lela als canvis esdevinguts en les societats occidentals.

El canvi profund que avui està experimentant l'educació superior a partir de les propostes emanades de l'Espai Europeu d'Educació Superior, i la transformació radical i accelerada de la seva estructura, estan tenint una enorme repercussió en tots els seus elements i les seves dimensions; des de l'organització i gestió fins als processos d'ensenyament; des de les polítiques docents fins a les de qualitat i acreditació; des de les finalitats fins a les funcions del professorat. L'aparició d'una nova estructura curricular i de titulacions, la proposta de nous mètodes d'ensenyament centrats explícitament en l'aprenentatge de l'alumnat i la nova concepció del treball del professorat que emergeix després d'aquests canvis, estan generant unes exigències organitzatives, de gestió i pedagògicodidàctiques que no tenen parangó en la recent història de les universitats europees.

Tot aquest procés que s'inicia amb la declaració de Bolonya no ha deixat indiferent a cap estament de la comunitat universitària i ha suscitat tot tipus d'opinions –sovint divergents– i debats –que recentment han aconseguit notorietat mediàtica–, en els quals es barregen legítimes opinions amb valoracions corporativistes; anàlisis simplistes i freturoses de fonament amb lúcides i profundes consideracions crítiques i, en fi, postures radicals a favor i en contra amb arguments freqüentment poc contrastats.

El tema central del debat a partir del qual sorgeixen múltiples ramificacions s'estableix entre els que pensen que el currículum universitari ha de determinar-se, fonamentalment, a partir de les demandes de l'aparell productiu i ser de caràcter tècnic funcionalista i els que defensen que s'ha d'estructurar al voltant d'una formació independent del món laboral i ha de ser de caire intel·lectual i teòric.

Si bé és cert que als anys 80 del segle passat emergeix el model neoliberal la influència, a partir del qual s'inicia un procés de lliscament cap a la producció i entrenament de treballadors especialitzats que responguin a les demandes del mercat laboral i a les necessitats del teixit productiu, no és menys cert que encara avui –afortunadament– la universitat pot seguir sent considerada com el lloc de l'avantguarda intel·lectual on es gesten la cultura, la ciència, la crítica i la reflexió intel·lectual. En la dècada dels noranta, als problemes ja coneguts de la massificació i la falta endèmica de finançament, s'afegeixen qüestions com la internacionalització de la universitat i el procés de convergència en les titulacions.

No obstant això, la virtualitat d'aquest procés evolutiu i de transformacions adaptatives ha de ser qüestionada. Podem estar d'acord que la universitat ha experimentat alguns canvis i transformacions, manifestades sobretot en un augment de l'interès per garantir l'empleabilitat dels seus titulats i titulades, però també cal acceptar que encara conserva força residus medievals pel que fa a la comprensió del saber i a l'organització de l'ensenyament i l'aprenentatge dels sabers científics i professionals.

En suma, i a la vista d'aquestes posicions, sembla raonable afirmar que la universitat no només ha de servir per respondre mecànicament als estímuls i demandes del món economicolaboral, i adaptar-se a les noves necessitats que criden els gurus del canvi i la globalització mercantil i insolidària, que solen ser les de sempre però amb el maquillatge de la «nova economia», sinó que també s'hi ha d'anticipar i plantejar reptes alternatius en la construcció, científica, social, econòmica, política i cultural d'un país.

No obstant això, convé matisar molt més tots aquests plantejaments. I és aquí on aquest monogràfic es converteix en una excel·lent excusa perquè els set treballs que en formen part ens ajudin a repensar amb la cautela i el rigor propi de la universitat les qüestions anteriorment esbossades i les seves dimensions organitzatives, didàctiques, curriculars i formatives.

Artur Parcerisa en l'article titulat «Polítiques docents en el context de l'EEES: oportunitats, dificultats i dilemes», després de reclamar un debat serè i rigorós exempt d'afirmacions gratuïtes freturosses de fonament i de fer una succinta clarificació conceptual del nuclear concepte de competència, planteja una interessant proposta de treball docent centrada en l'aprenent articulada a través de sis dilemes referits a la planificació de la docència, l'avaluació dels aprenentatges, la tutoria, el treball en equip, la formació del professorat i l'avaluació de la docència.

La repercussió que el desplegament de l'EEES està tenint en els aspectes organitzatius, de gestió i govern de la universitat és analitzada per Vicenç Benedito. En el seu article sosté que avui més que mai és vital la interdependència entre els processos acadèmics i els de govern en una relació en les quals els segons haurien d'estar al servei dels primers i no a l'inrevés. Ens mostra després lúcidament que la complexitat dels processos de presa de decisions i la dificultat de determinar qui ostenta avui dia el poder a la universitat són rèmores per al bon govern i l'eficàcia i transparència en els processos de gestió de les universitats.

«Els dissenys curriculars per competències en els títols de grau i postgrau: possibilitats i limitacions» és l'article que signa Elena Cano en el qual després d'alertar-nos del risc d'un excés de rapidesa i burocratització en el procés d'implantació dels graus i de l'escassa participació i formació del professorat, argumenta amb claredat que els dissenys curriculars basats en competències han de contemplar tant els sabers acadèmics i culturals propis de la universitat com les demandes laborals i socials. Advoça també per l'establiment d'un procés gradual dels continguts del qual s'articulin adoptant una naturalesa instrumental en les competències de cada titulació.

La qüestió metodològica i més concretament l'exposició magistral i la participació de l'alumnat centren l'interès de l'article de Francesc Imbernon, «La innovació docent abans i en l'Espai Europeu d'Educació Superior. Què hi ha de nou?». Sosté, de manera clarivident, que la sessió o classe expositiva no és necessàriament una estra-

tègia d'ensenyament obsoleta si es desenvolupa de manera no transmissible. Però atesa la insuficiència d'aquesta estratègia per al foment de determinats aprenentatges ens proposa un enfocament metodològic centrat en l'alumne com a protagonista del seu propi aprenentatge.

Antoni Font centra el seu article «Exigències i problemes de l'avaluació en l'EEES» en el desenvolupament de processos d'avaluació dels aprenentatges personalitzats i qualitius, coherents amb els enfocaments pedagògics centrats en l'estudiant. El treball ens ofereix un interessant model d'avaluació després d'argumentar que l'EEES no imposa cap model més enllà de la necessària coherència entre les activitats formatives, les metodologies utilitzades i l'objecte sobre les quals es projecten.

L'article «La indagació en l'educació superior. Implicació i corresponsabilitat en l'acte d'ensenyar i aprendre a la universitat», proposa la creació de contextos pedagògics innovadors que fomentin la indagació. Les seves autores, Anna Forés, Juana Sancho i Cristina Alonso, hi expliquen què significa ser docent universitari des de la perspectiva de la indagació. De manera sintètica ens ofereixen alguns interessants suggeriments per dissenyar processos educatius que possibilitin experiències d'aprenentatges autèntiques en les quals els i les estudiants siguin protagonistes actius del procés tot desenvolupant la seva autoria i creativitat.

Joan Mateo, exdegà de la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, narra el tortuós procés de la transició cap a les noves titulacions que va escometre aquest centre en una situació de partida molt complexa caracteritzada pel qüestionament de la supervivència d'algunes titulacions i el manifest escepticisme al llavors incipient procés de Bolonya. Aquest documentat article té la virtut d'oferir-nos moltes claus del passat recent que ajuden a entendre la nostra situació actual. A més, l'article finalitza amb unes interessants reflexions que ens conviden a romandre atents davant de tres riscos que podrien desvirtuar tot el treball iniciat cap a l'EEES: la mercantilització de l'educació superior, les desiguals relacions entre docència i investigació, i la dificultat del canvi metodològic

A tots i a totes, el meu més sincer agraïment per les seves valuoses aportacions.